

Elżbieta Olechowska

Bronisław Biliński, boljševik brez partijske knjižice

»Med klasičnimi filologi v komunistični Poljski so bili člani partije neštествi in na redko posejani, in še ti so bili običajno čisto spodobni ljudje.«¹ Svojih komunističnih prepričanj niso nujno obešali na veliki zvon in svoje članstvo v partiji so povečini držali zase. Profesor Bronisław Biliński (1913–1996) je bil nenavadna pojava na ozadju te vsesplošne diskretnosti. Svoji začetnici B. B. je rad razlagal kot »*bezpartyjny bolszewik*« — boljševik brez partijske knjižice. Tako v svojih znanstvenih delih kot v svojih izjavah v akademskih krogih je skušal sistematično in silovito uveljavljati marksizem v klasični filologiji ter je glasno propagiral nova obzorja in novo dojemanje antike, ki ga je omogočil marksistični pristop.

Vse to neutrudno delovanje je povezovala prikrita rdeča nit, ki jo lahko strnemo v naslednje vprašanje: kako bi lahko klasična filologija, ki jo komunisti identificirajo s katolištvom, buržujstvom in tradicionalno poljsko kulturo, pred novim sistemom izkazala svojo vrednost? Kar slišimo ga lahko, kako pravi svojim kolegom klasičnim filologom: »Glejte, tega ne delam za marksizem, sem pragmatik in to počnem za vse nas.« Kolegi seveda niso nikoli podvomili o tem, da je ta načrt koristil predvsem nekomu drugemu — ne toliko Bronisławu Bilińskemu kot članu skupnosti klasičnih filologov, temveč predvsem Bronisławu Bilińskemu kot človeku. Njegovo kričeče prokomunistično retoriko so sprejemali na isti način kot njegov »modno« zanemarjeni proletarski videz, z blagim posmehom. Komunistična oblast pa je vzela teater Bilińskega za suho zlato in ga je z zadovoljstvom štela za svojega predanega podpornika. Vključila ga je v svojo strategijo za nadziranje akademske skupnosti.

1 Intervju s profesorico Anno Komornicko, opravljen 6. aprila 2010 v okviru projekta *Gnôthi sea-uton*.

Biliński, ki se je zavedal svojega skromnega porekla in je bil nanj ponosen, se je hrupno zavzemal za obljubo družbene pravičnosti in enakih možnosti, ki naj bi jih nudila komunistična ideologija. Agresivno je nasprotoval privilegijem in je javno obžaloval dejstvo, da so se morali na Poljskem — in drugod — izjemni znanstveniki, ki niso imeli opore v družinskem premoženju in zvezah, pri razvoju svoje kariere soočiti z ogromnimi ovirami. Kot tipični primer je rad vzporejal *cursus honorum* Kazimierza Kumanieckega, sina predvojnega ministra, in Jerzyja Krókowski, prav tako izjemnega znanstvenika, toda skromnega, nezahtevnega in brez primerljivih prednosti. Po njegovem mnenju naj bi komunistična družbena pravičnost izbrisala prednosti rojstva in razredne pripadnosti. V resnici so jih preprosto nadomestile ugodnosti partijskih zvez.

Odnos Bronisława Bilińskiego do Kazimierza Kumanieckega, do katerega je sicer občutil nejevoljno spoštovanje zaradi njegovega izjemnega znanstvenega dela in nespornih sposobnosti, sta zaznamovali opazna sovražnost in zavist, ki sta se porajali iz ideoloških razhajanj in ju je podžigala ambicija. Skorajda ni dvoma, da je Biliński sodeloval pri načrtu komunistične oblasti, kako oklevetati Kumanieckega, ki je bil znan po svojih demokratičnih pogledih in sodelovanju v odporiškem gibanju ter osumljen zvez z antikomunistično poljsko opozicijo v izgnanstvu. Režim se ni posebej ukvarjal s klasično filologijo, področjem, ki je bilo v velikem komunističnem projektu razmeroma nepomembno, ampak je meril v arheologijo in zgodovino, področji, ki sta izkazovali več potenciala za ideološko manipulacijo. Že leta 1952 so v Varšavo iz Vroclava pripeljali dva profesorja komunista. Predvideno je bilo, da bo Kazimierz Majewski, ki je bil ob tem začuda tudi odličen klasični arheolog in spodoben človek, prevzel arheologijo, Ludwik Bazyłow pa zgodovino. Pričakovali so, da bo klasično filologijo vodil Biliński, ki je dobil zaposlitev na Poljski akademiji znanosti, še preden je leta 1954 prišel na Varšavsko univerzo. Ta trojna strategija zoper humanistične vede je imela izrazito mešan uspeh;² toda v nadaljevanju se bom bolj kot komunističnim naklepom v širšem smislu posvetila klasični filologiji in vlogi Bilińskiego.

Njegova povojna akademska kariera je bila zares bliskovita. Doktorat leta 1946, leto po njegovem prihodu v Vroclav, se zdi hiter, ampak še v okvirih mogočega, saj je na njem gotovo delal že pred nemško okupacijo in med njo. Po drugi strani pa je bil habilitiran zgolj tri leta kasneje (1949), da ne omenjamo rekordne naglice, s katero si je dve leti po svoji habilitaciji pridobil profesuro (1951) in prestižno funkcijo rektorjevega namestnika na Vroclavski univerzi (1952–1954).³ Takšen vratolomen *cursus honorum* je bil v klasični filolo-

2 Fascinantno zgodbo o tem velikem naklepu je Jerzy Kolendo orisal v intervjuju, ki ga je z njim 4. junija 2010 opravil Jerzy Axer v sodelovanju z avtorico v okviru projekta *Gnōthi seauton*.

3 Biliński je najbrž prispeval k temu, da je bila Vroclavska univerza ob navdušeni podpori univerzitetnega senata preimenovana v Vroclavsko univerzo Bolesława Bieruta. Prim. Jerzy Łanowski, »Wspomnienie o Bronisławie Bilińskim«, *Meander* 53 (1998): 310.

giji nekaj novega; njegov tempo je bil zagotovo povezan z gorečim navdušenjem Bilińskiego nad marksizmom kot raziskovalno metodo, predvsem pa ga je hitro opremil z uradnimi atributi, ki jih je potreboval, da je lahko tekmoval s Kumanieckim.

Hkrati s svojim znanstvenim udejstvovanjem in univerzitetno kariero se je Biliński usidral na pred kratkim ustanovljeni Poljski akademiji znanosti (PAN). Še preden je leta 1954 postal profesor na Varšavski univerzi, je bil na akademiji imenovan za namestnika vplivnega tajnika prvega razreda (Drużbene vede). Odbor za preučevanje antične kulture (KNoKA), ki ga je vodil Kazimierz Kumaniecki, je spadal v isti razred in je bil pod neposrednim nadzorom tajnika. Biliński je postal človek, s katerim je bilo treba računati. Kumaniecki je kmalu razumel naravo grožnje in svojemu nasprotniku ni popuščal na znanstvenem področju, ko je mojstrsko, vendar neoporečno cefral prispevke, ki jih je Biliński predstavljal na znanstvenih simpozijih.⁴ Po ideološki plati je Kumaniecki spregledal izjave Bilińskiego in je sam uporabljal neskončno bolj pretanjeno retoriko, oprto na globlje razumevanje antike, ne da bi se zatekal k nastopaškemu komedijanstvu in demagoškemu trikom.

POLJSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO (PTA)

Leta 1945 je Jerzy Kowalski prispeval k temu, da je na znova odprto vrocłavsko univerzo prišlo mnogo izjemnih znanstvenikov; večinoma so bili to pregnanci z njegove alme mater, Ivovske Univerze Jana Kazimirja.⁵ Med prišleki v Wrocław je bil tudi njegov bivši študent Biliński. Ko je bila 17. junija 1946 ustanovljena vrocłavska podružnica Društva s predsednikom profesorjem Kowalskim in podpredsednikom profesorjem Władysławom Strzeleckim, je Biliński — oborožen z novim doktoratom — postal blagajnik in je to funkcijo obdržal do leta 1949, ko so ga izglasovali za podpredsednika vrocłavske podružnice. To je ostal do leta 1953.⁶

Biliński se je prizadevno trudil tudi pri društveni organizaciji na državni ravni:⁷ 1946–1947 je bil član upravnega odbora. Od 1952/1953 do 1954/1955 je bil podpredsednik odbora pod predsedstvom Kazimierza Kumanieckiego. Že leta 1954/55, ko je bil zaposlen na Varšavski univerzi, je Biliński postal tudi

4 »Triinpetdeseto poročilo o dejavnosti Poljskega filološkega društva v obdobju od 30. junija 1953 do 30. junija 1954«, *Eos* 47 (1954/1955): 400–401.

5 Alicja Szastyńska-Siemion in Jerzy Łanowski, ur., *Antiquorum non immemores ... Polskie Towarzystwo Filologiczne (1893–1993)*, Acta Societatis Philologiae Polonorum 3 (Varšava–Wrocław: PTF, OBTA, 1999).

6 Danuta Łowicka in Małgorzata Wróbel, »Koło wrocławskie (1946–1994)« [Wrocławski krožek (1946–1994)]; Szastyńska-Siemion in Łanowski, *Antiquorum non immemores*, 263–264.

7 Robert A. Sucharski, »Polskie Towarzystwo Filologiczne — z historii instytucji« [Poljsko filološko društvo — iz zgodovine inštitucije], ter Szastyńska-Siemion in Łanowski, *Antiquorum non immemores*, 343.

član uredniškega odbora Društva.⁸ Z zgoraj omenjeno prejšnjo funkcijo je kot namestnik tajnika prvega razreda Poljske akademije znanosti močno povečal svoj vpliv.⁹ Konflikt med njim in Kumanieckim, na las podoben petelinjim bojem, se je razplamtel ob več prilikah. Fascinantno je slediti izmenjavam mnenj na srečanjih Poljskega filološkega društva, kamor sta oba znanstvenika hodila predano, vneto in *ex officio*.

Društveno glasilo *Eos* prinaša poročila in citate Bilińskiego, ki je držal govore, predstavljal prispevke in sodeloval pri razpravah. Ponuja tudi vpogled v nenavaden primerek njegovega pisanja v obliki gostobesedne osmrtnice — na štiriindvajsetih straneh — za njegovim učiteljem, Jerzym Kowalskim.¹⁰ Res je v navadi, da se v pogrebnih govorih rabi slovesni ton in sega po različnih retoričnih prijemih, vendar pol stoletja kasneje ta konkretni poklon deluje nekam pretirano. Občutek za to, kaj je sprejemljivo in kaj prestopa meje literarnega ter prehaja v kompulzivno pisanje, se je najbrž v času po nastanku besedila precej spremenil. Velik del te baročnosti izvira iz želje, da bi podrobno zaobsegel vse vidike nedvomno nadarjenega moža in njegovega dela. Nekaj tega izdaja njegovo prenapetost in sentimentalnost, najdemo pa tudi nekaj politično motiviranih izjav, denimo naslednje o patriotskem odnosu do ozemelj, ki so pred drugo svetovno vojno pripadala Nemčiji, tako imenovanih »povrnjenih ozemelj« [ziemie odzyskane]:

[Kowalski] je zapustil študijski kabinet znanstvenika in pisatelja, ker je razumel, da so bili v tem usodnem zgodovinskem trenutku povratka na ozemlja, ki jim je v preteklosti vladala dinastija Piastov, vsi poklicani k delu.¹¹

In tistih o marksistični metodologiji:

[Kowalski] je povezal temeljito poznavanje cerkvenih očetov s filološko metodo in intelektualno skepso ter je krščanstvo preučeval kot sociološko-zgodovinsko dejstvo, ne kot nadnaravno razodetje.¹²

Pa tudi opazk o proletarskem poreklu klasičnih filologov:

Ko pomislim na dolge vrste svojih starejših in mlajših kolegov, vidim mnogo preprostih ljudi, sinove kmetov in delavcev, ki že generacije garajo v potu svojega obraza.¹³

8 Sucharski, »Polskie Towarzystwo Filologiczne«, 345–346.

9 »Triinpetdeseto poročilo«, *Eos* 47 (1954/1955): 392.

10 Bronisław Biliński, »Jerzy Kowalski 1893–1948: Życie i prace« [Jerzy Kowalski 1893–1948: Življenje in delo], *Eos* 43 (1948–1949): 3–45.

11 Biliński, »Jerzy Kowalski«, 13.

12 Ibid., 31.

13 Ibid., 37.

Letna društvena poročila so še zgovornejša, tako naravnost kot med vrsticami. Navedbe in povzetki izjav Bilińskiego in drugih, naslovi in teme predstavljenih prispevkov in razvoj posebne terminologije, ki je izražala novo realnost, vse to se je znašlo v poročilih in pripomore k boljšemu razumevanju tako značaja Bilińskiego kot vzdušja, ki je v tistem obdobju prevladovalo v filološki srenji.

Na osemindesetem obcnem zboru Poljskega filološkega društva, ki je potekal 18. junija 1949 v Vroclavu, je imel Biliński uvodni prispevek z naslovom »Pogled na delo v antični Grčiji v luči literarnega gradiva«. Čeprav je prispevek na konferenčnem programu zasedal izpostavljeno mesto, ni bil nič več kot zgolj obetavna tema, kakršne je oblast znala ceniti in ki jo predstavil mlad, predan raziskovalec. Tudi brez povzetka vsebine je jasno, da je bil prispevek različica znanega dela Bilińskiego *Za heziodski vidik antike*.¹⁴ Diskusija ali povratna informacija občinstva nista omenjeni, toda delo so ne glede na njegove promarksistične retorične poudarke sprejeli kot relevantno in veljavno.¹⁵ Teza Bilińskiego se glasi:

Zgodovinska znanost [...] ne sme omejiti svojega preizpraševanja niti na intelektualce, ki so bili le majhen segment družbe, niti na vrhunce človeške misli in umetnosti, gledane izolirano, temveč mora vključiti številčne in ogromne množice, ki na videz niso za bodoče rodove storile ničesar. Čeprav so se za zgodovino zgolj rodili, živeli in umrli, so v resnici predstavljali ozadje in osnovo za veličastni razcvet človeške misli, prispevali so prst, v kateri se je lahko zakoreninila, in ustvarili pogoje za njen razvoj. Prišel je čas, da opazimo to prav nič monumentalno antiko, preprosto in navadno, vsakdanjo umetniško razsežnost delovnega orodja, nastalega iz življenjskih potreb. Prišel je čas, da se osredotočimo na pomembna in zanesljiva dejstva materialne kulture antičnega sveta, saj se zdi, kot je dejal Rousseau, da se preveč zanašamo na sporočilo besed.

Tekst je bil v celoti objavljen v reviji *Archaeologia*, v letniku 1948–1949. Najudarnejša trditev, ki določa prednostno tematizacijo, je zapisana na začetku članka in jo je vredno citirati, sploh ker se prepoznavni odmevi na to besedilo vračajo v uvodih v druge filološke spise tega obdobja. Zvenijo kot prigovarjanje, kot pomirjanje cenzorjev:

Veličino [antične kulture] so misleci, kulturni zgodovinarji in znanstveniki priznavali ne glede na svojo ideološko usmeritev. Marx — ki je bil sam avtor razprave o Epikurju in Demokritu — in Engels, temeljit preiskovalec starodavnih družb, sta v antiki našla nedosežne zgleds umetnosti; v grški filozofiji sta cenila skoraj vse filozofske teorije in mali grški narod sta v nje-

14 Bronisław Bilinski, »O hezjodejski aspekt starožitnosti: I. praca w starożytnej Grecji« [Za heziodski vidik antike: I. delo v stari Grčiji], *Archeologia* II (1948): 31–103.

15 Glej pogovor z Anno Komornicko 6. aprila 2010 in z Jerzyjem Kolendom 4. junija 2010.

govi vsestranskosti štela za intelektualno najodličnejši narod sveta. Ajshil je bil v Marxovih očeh največji tragiški pesnik vseh časov; vsako leto je na novo prebral Ajshilove tragedije v originalu. Večerne ure je pogosto preživiljal ob Apijanovih *Državljanskih vojnah*. Ko je orisoval zgodovinski razvoj družb, je Engels naravnost povedal, da brez antičnega suženjstva ne bi bilo grških mestnih držav, grške umetnosti ali učenosti, in brez vsega tega ne bi bilo Rima. Brez temeljev, ki sta jih postavila Grčija in Rim, pa ne bi bilo sodobne Evrope. Ves naš ekonomski, politični in intelektualni razvoj se je pričel v antiki.

Junija 1952 se je na torunjskem občnem zboru vloga Bilińskiego opazno spremenila. Potem ko je bil šele pred kratkim nastavljen za profesorja na Vroclavski univerzi, je dokaj samozavestno govoril o Komiteju za preučevanje antične kulture kot o »novi tvorbi, namenjeni preučevanju antike«. Povedal je tudi naslednje:

Najpomembnejša je kampanja za popularizacijo, utemeljena na novih znanstvenih dosežkih. Obdobje renesane je velik zgodovinski trenutek in eden najlepših vzponov človeške misli, toda potrebujemo novo interpretacijo tega fenomena. Revidirati moramo stare poglede na humanizem z osvetlitvijo spopada nasprotnojučih si tokov. Prioritete pri preiskovanju humanizma in antike moramo določiti v skladu z družbenimi potrebami. Znanost ne more biti izolirana od družbenih potreb — in naša družbeno prioriteta je srednja šola. Ustvariti moramo nov učni načrt, prilagojen življenjskim zahtevam. Znanost in didaktika sta eno in isto; to enotnost najbolj dinamično predstavlja Poljsko filološko društvo, ki med svoje članke prišteva univerzitetne znanstvenike in številne učitelje. Služiti moramo življenju, ne pa dopustiti, da nas zavrže. Naša najpomembnejša naloga je razločiti, kaj je bilo v antiki velikega, novega, naprednega in obstojnega.

V okviru didaktične sekcije na istem zboru je imel Adam Krokiewicz obsežno predavanje na temo Lukrecija, namenjeno učiteljem latinščine. Med razpravo se je na replike Kumanieckiego sproti kritično odzival Biliński. Po dučno bo prebrati oboje, začenši pri Kumanieckem:

Izobraževalna vloga Lukrecija je v tem, da je bil borben mož, ki se je boril za resnico. Učencem ga je treba predstaviti na ozadju razpada republikanskega sistema. Če so hoteli ohraniti družbene strukture, osnovane na suženjstvu, je moral propadajočo republiko nadomestiti imperij helenističnega tipa. Lukrecij si te spremembe ni želel. Epikurjeva doktrina, ki se ji je zapisal Lukrecij, je v tistem obdobju v Rimu postala med podporniki starega režima priljubljena, ker je zasebniku ponujala srečo, ko je njegovo pozornost odvrčala od politike.

Nadaljujmo pa z Bilińskim:

Nismo še izrekli najpomembnejšega. Lukrecij je predvsem filozof materializma in zaseda zato čisto poseben položaj med rimskimi pesniki. Ne moremo posebej obravnavati vsebine in forme, saj ustvarjata eno in neločljivo celoto.

Pozneje istega dne sta se oba znanstvenika udeležila živahne razprave o poročilu uredniškega odbora revije *Eos*. Biliński je terjal, naj revija privzame izrazito ideološko podobo, in kritiziral njeno precejšnjo brezbarvnost in brezčasni značaj. Potrebno bi bilo aktivnejše sodelovanje profesorjev pri uredniških dejavnostih, je menil, in uredniški odbor bi se moral razširiti z novimi člani; vse člane odbora bi morali pripraviti do tega, da bi sodelovali pri uredniški dejavnosti. Kumaniecki je odvrnil, da so vse te zadeve že do potankosti pregledali na seji odbora in da so prišli do ustreznih sklepov.¹⁶

Junija 1953, tri mesece po Stalinovi smrti, je v Krakovu potekal dvainpetdeseti občni zbor društva.¹⁷ Kumaniecki — ki ga skozi celotno poročilo naslavljajo »rektor Kumaniecki«, da bi poudarili njegov tedanji visoki položaj na univerzi¹⁸ — je srečanje otvoril. Razen običajnega kontingenta klasičnih filologov sta se zraven znašla še dva druga udeleženca, podpredsednik pred kratkim ustanovljene Poljske akademije znanosti Kazimierz Nitsch, specialist za poljsko lingvistiko in dialekte, in Kazimierz Wyka, tajnik prvega razreda akademije, prav tako poljski filolog. Slednji je imel sijajen govor o pomenu antike za socialistično vzgojo, ki ga je priznaval sam Karl Marx, in je v celoti podprl uvodno misel Kumanieckega o tem, da je popularizacija klasičnih študij prvenstvena naloga, ki se ji mora društvo posvetiti. Sam je poudaril še potrebo po prevajanju antičnih zgodovinarjev, ki ponujajo »izhodišče na poti k razumevanju tega, kako se je razvijala antika«.¹⁹

V razpravi, ki je sledila predstavitvi letnih poročil regionalnih podružnic Poljskega filološkega društva, je Biliński društvo pohvalil, ker je »ubralo pravo pot«,²⁰ vendar je bil zaskrbljen zaradi podružnic s pretežno delavskih območij, kot sta bila Lodž ali Stalinogród,²¹ ki se niso znale približati delavcem in razviti učinkovitih strategij popularizacije.

¹⁶ Ibid., 274.

¹⁷ »Dvainpetdeseto poročilo«, *Eos* 47 (1954/1955): 365–391.

¹⁸ Ibid., *passim*. Biliński, ki je imel tedaj enako funkcijo na Vroclavski univerzi, je v poročilu pogostejše omenjen kot »profesor« namesto »rektorja«; takšna raba glede na nedvomno natančno pregledano vsebino uradno objavljenih dokumentov gotovo ni bila povsem nedolžna.

¹⁹ »Dvainpetdeseto poročilo«, *Eos* 47 (1954/1955): 366.

²⁰ Ibid., 367.

²¹ Zgornješlezjsko mesto Katowice so že dan po Stalinovi smrti preimenovali v Stalinogród. K staremu imenu so se vrnili decembra 1956, kar je bila posledica »poljske oktobrske revolucije«. Sprva so za počastitev Stalina predlagali mesto Črne matere božje, Częstochowo. Šlezijski pisatelj in poslanec v parlamentu Gustaw Morcinek se je iz pobude ponorčeval v vprašanju, ali bodo morali ljudje zdaj moliti k Naši gospe stalinogródski, ter s to bodico zamisel v kali zatrl. Prim. B. Kozłowski, *Przemianowanie Katowic na Stalinogród* [Preimenovanje Katowic v Stalinogród], tekst je dostopen na spletu.

Prevladujoče razpoloženje na skupščini je bilo, kot se zdi, ideološko hiperkorektno in oprto na zmerni optimizem glede prihodnosti klasične filologije. Sorazmerna sloga in odsotnost razhajanj sta se kazali tudi v gladkem poteku glasovanja za novi odbor društva,²² brez izzivov in presenečenj. Kumaniecki je bil soglasno izbran za predsednika in Biliński za podpredsednika. Znanstveni del srečanja je impresiven; tako predsednik kot podpredsednik sta sistematično sodelovala v razgovoru, poleg tega pa je Kumaniecki prebral pomemben prispevek. Poročilo ga navaja precej podrobno, skupaj z zanimivo razpravo, med katero je Biliński izrekel nekaj svojih običajnih pripomb o delavskih množicah in razrednem boju, ki pa so bile v glavnem formulirane v naklonjenem tonu.²³ Poročilo skrbno navaja številne izjave Bilińskega, ki mu daje očitno prednost pred mnogimi starejšimi in uveljavljenimi znanstveniki, vendar nameni več prostora Kumanieckiemu, kar je glede na okoliščine razumljivo.

Junija 1954 se je vloga Bilińskega v društvu še bolj izkristalizirala, kot se pokaže v njegovem govoru, ki je določal smernice srečanja in ki ga je imel takoj po uradnem otvoritvenem nagovoru. Tega je imel Kumaniecki. V njem je poudaril nedavne dosežke, še posebej dokončanje monumentalne *Grške književnosti* Tadeusza Sinka, in navdušeno pohvalil tri poglobljena področja. Najprej vseprisotno metodologijo načrtovanja, ki jo je tako vneto zagovarjala Poljska akademija znanosti in jo je uporabljalo društvo; potem sodelovanje mladih, dinamičnih znanstvenikov; in končno dejstvo, da je letno srečanje, organizirano v neuniverzitetnem mestu, pritegovalo ljudi, ki niso pripadali akademskemu krogu. Ti trije vidiki so bili očitno aktualne krilatice in kriteriji za vrednotenje dejavnosti znanstvenih institucij. Biliński v svojem govoru ni omenjal načrtovanja, temveč je poudarjal preseganje meja akademske skupnosti in pozdravljal sodelovanje mladih učenjakov — s tem pa je okrepil in preprosto ponovil, kar je Kumaniecki povedal nekaj trenutkov prej. Izrekel se je tudi za rabo izraza »množice« v zvezi s šolskimi učitelji, namesto »vrst«, ki so bile v rabi do tedaj. Precej goreče je delil svoja prepričanja in nujna priporočila z občinstvom:

Borba za latinščino se nadaljuje in društvo mora na tem področju ukreniti še veliko, če hočemo premagati starejše predsodke proti temu jeziku. Uspeh je odvisen od značaja in kvalitete našega dela. Natis novih učbenikov, nove izdaje antičnih avtorjev in novi komentarji so ključnega pomena. V njih moramo dokazati, da smo vsi na strani socializma in da je to naš skupni cilj. Naši disciplini se zdaj s pomembno Aristofanovo obletnico ponuja velika priložnost. To je priložnost, da prikažemo velike vrednote antike. Ustvarjalci kulture nam nudijo trden ščit, ki nas lahko brani pred izstrelki naših nasprotnikov. Pohvalimo se lahko že z mnogimi dosežki, kar beležijo pu-

22 »Dvainpetdeseto poročilo«, *Eos* 48 (1954/1955): 369.

23 *Ibid.*, 376–378.

blikacije o renesansi, monumentalna mojstrovina Sinka, dela mladih znanstvenikov, številni prevodi in tako dalje. [...] Naš boj za latinščino v šoli in za antično kulturo je tudi borba za socializem.

D drugega dne istega zasedanja, 28. junija 1954, je Biliński predstavil razpravo z naslovom »Boj med napredkom in reakcijo na Evripidovem odru«, ²⁴ v kateri je zarisal pomembne zasluge dramatika in pesnika »v službi napredka«, ki se je upiral »reakcionarnim in tradicionalnim prepričanjem«. Hvala ni bila povsem brez pridržkov, saj je Biliński kritiziral Evripida, ker je bil ta naklonjen demokraciji samo za svobodne ljudi in je izvzel sužnje. Čeprav si je pesnik prizadeval za družbeno pravičnost, hvalil delo in mnoge sužnje predstavil kot plemenite in pozitivne like, je bila naprednost njegove držbe do sužnjelastništva omejena. V Evripidovi igri *Aleksander* se denimo razkrije, da je zmagovalec na igrah, suženj, v resnici kraljev sin. ²⁵ Kumaniecki je kot rečeno razpravo zatrl z medlo pohvalo ter je hladno krizitiral netočnosti in slabosti avtorjevega razumevanja evolucije Evripidovih nazorov.

Petinpetdeseti občni zbor je potekal v Varšavi med 26. in 28. junijem 1955 in je obeležil deseto obletnico delovanja v Ljudski republiki Poljski. ²⁶ Na začetku znanstvene seje je imel Biliński obširen govor o dosežkih poljskih klasičnih filologov v prvem desetletju socializma. Najopaznejši uspeh je bilo po mnenju Bilińskega večje zanimanje za antično kulturo v poljski družbi, ki je bilo posledica učinkovite popularizacije. Po drugi strani pa je omenil nezadostno prizadevanje, da bi ustvarili novo vsebino, izrazili novo sporočilo in revidirali plodove buržujske znanosti. »Čeprav so poljski znanstveniki izdali mnogo dragocenih del, gre večinoma za izdaje besedil ter slovarje, ne za interpretacije. Naša največja potreba danes je kompleksno raziskovalno delo, ki bi pripeljalo do nove sinteze antike.« Biliński je pohvalil uspehe revije *Eos*, vendar je obžaloval odsotnost nekaterih tem in ustvarjalne polemike, pa tudi dejstvo, da v reviji še vedno niso dočakale recenzij nekatere izvrstne publikacije in da se v njej ni razvila kritična razprava o prvem povojnem desetletju klasične filologije na Poljskem. Govor je zaključil s poudarjeno željo, da bi se poljski znanstveniki, obenem ko bi nadaljevali svoj dosedanj uredniški, slovaropisni in prevajalski trud, odločneje usmerili v ustvarjalno interpretacijo antike in prišli do njene nove sinteze. ²⁷

Ko je Kumaniecki govoril ob zaključku štiriinpetdesetega zbora, je ponovno obžaloval dejstvo — k čemur ga je nedvomno spodbudila zbadljiva kritika Bilińskega — da je na konferenci izostala načrtovana zgodovinska in-

²⁴ Biliński je ideologijo v antični dramatiki raziskoval v povezavi z vsaj dvema drugima dramatikoma, Aristofanom in Pakuvijem, kot omenja Chester F. Natunewicz, »East European Classical Scholarship: Some Recent Trends«, *Arethusa* 8 (1975): 182.

²⁵ »Triinpetdeseto poročilo«, *Eos* 47 (1954/1955): 398–399.

²⁶ »LIV Sprawozdanie z czynności Polskiego Towarzystwa Filologicznego za czas od 1 lipca 1954 r. do 30 czerwca 1955« [Štiriinpetdeseto poročilo o dejavnosti Poljskega filološkega društva v obdobju od 1. julija do 30. junija 1955], *Eos* 49 (1957/1958): 260–282.

²⁷ »Štiriinpetdeseto poročilo«, *Eos* 49 (1957/1958): 263–263.

terpretacija principata in Horacijevega pesništva. Da bi nadomestil to obžalovanja vredno opustitev, do katere je prišlo zaradi odsotnosti napovedanega govornika, ki je nenadoma zbolel, je Kumaniecki dodal nekaj času primernih in zadetih pripomb, o katerih je v poročilu zabeleženo tole:

Primerjal je način, kako so obdobje Avgustovega principata ocenjevali v tistem času, z interpretacijo, kakršne je bilo deležno ob Avgustovi obletnici leta 1938 in ki se ji je poznal vpliv fašistične propagande. Celotno zgodovinsko ozadje, skupaj z nekaj najosnovnejšimi vprašanji, je bilo tedaj v vseh pogledih popačeno. [...] Poljskim znanstvenikom je v ponos, da je profesor Morawski že veliko prej točno zadel pomen, ki ga je imela takoiimenovana *pax Romana*, in pomen rimskega odnosa do premaganih narodov.

SLUŽBOVANJE V RIMU (1956–1984)

Ko je bilo objavljeno poročilo s petinpetdesetega zbora (1957/1958), se je dvoboj med obema učenjakoma že razrešil v prid Kumanieckega. Zabit je bil gol, če se zatečemo k nogometni terminologiji, tako pri srcu Bilińskemu, ki je po lastnih besedah »zapravil dve leti življenja«, ²⁸ ko je takoj po gimnaziji dve leti igral nogomet za klub »Biały Orzeł« [Beli orel] v domačem Lvovu.

Potem ko je bil leta 1956 (za čas od leta 1957 naprej) imenovan za direktorja Raziskovalne postaje Poljske akademije znanosti v Rimu, je Biliński za vselej izginil s seznama funkcionarjev Poljskega filološkega društva. Iz dosjeja Kumanieckega na Ministrstvu za notranje zadeve, ²⁹ ki ga danes hranijo na Inštitutu za narodni spomin (IPN), vemo, da je bil marca 1956 Kumaniecki še v resnih skrbih zaradi morebitne kampanje Bilińskega proti njegovi kandidaturi za dopisnega člana na bližajočih se aprilskih volitvah v Poljsko akademijo znanosti. Izkazalo se je, da ni imel nobenega razloga za zaskrbljenost. Kumaniecki je bil izglasovan, morda s podporo Żółkiewskega. Politične spremembe oktobra 1956 so še dodatno okrepile položaj Kumanieckega ter njegovo akademsko in osebno avtoriteto med klasičnimi filologi. Toda ministrstvo za notranje zadeve se je kmalu odločilo za ponoven nadzor nad Kumanieckim, saj se jim je zdel sumljiv zaradi stikov z bivšimi politiki in zaradi očitnega potenciala, da bi ga krogi emigrantov na zahodu poskušali pritegniti kot pomembnega zaveznika. ³⁰

28 Intervju z A. Komornicko, opravljen 6. aprila 2010; Jerzy Łanowski, »Wspomnienie o Bronisławie Bilińskim« [Spomin na Bronisława Bilińskega], *Meander* 53, št. 3 (1998): 303–314.

29 Notatka służbowa kapitana T. Wawrzyniewicza ze spotkania z prof. Kumanieckim K. [Službeni zapis kapetana T. Wawrzyniewicza z srečanja s prof. Kumanieckim K.], Ministrstvo za notranje zadeve, 10. marec 1956 (AIPN, sklicna številka IPNBU 0192/590, zv. 195).

30 *Postanowienie o założeniu sprawy ewidencyjno-obserwacyjnej na K. K.* [Odločba o uvedbi evidencijsko-opazovalnega postopka proti K. K.], 24. april 1957, ki jo je podpisal Tomasz Wawrzyniewicz, višji operativni oficir, prva sekcija, tretji oddelek, Ministrstvo za notranje zadeve (AIPN, sklicna številka IPNBU 0192/590, zv. 195).

Službovanje v Rimu je bilo najvišja nagrada in redka prilika, po kateri so hrepeneli vsi, še posebej tisti, ki so občutili posebno zanimanje za večno mesto in naklonjenost do njega. Splošno znano je, da je tako udobna služba zahtevala veliko partijske podpore ter preprosto veliko sreče, poleg raznovrstnih kvalifikacij, med njimi tudi primernih akademskih referenc. Poljsko knjižnico s sedežem v Pallazzu Doria blizu trga Piazza Venezia je leta 1921 Poljski akademiji umetnosti in znanosti [*Polska Akademia Umiejętności* — PAU] podaril Józef Michałowski (1870–1956), poljski zgodovinar in odvetnik, nastanjen v Rimu. Poljska vlada se je do knjižnice dokopala šele po njegovi smrti leta 1956; pri priči jo je prevzela komunistična naslednica PAU, Poljska akademija znanosti.³¹ To se je zgodilo ob za Bilińskiego ugodnem trenutku, saj je bil njegov vpliv na Akademiji tedaj na vrhuncu, komunisti pa so za vodenje te postojanke nujno potrebovali nekoga, ki bi bil intelektualno sprejemljiv in hkrati ideološko primeren. Biliński je do potankosti ustrezal tem kriterijem, saj je bil klasični filolog, ki je študiral v Rimu, imel je predvojna poznanstva v akademski skupnosti, govoril je italijansko in je bil, čeprav nepartijec, odkrito naklonjen marksistični miselnosti.

Pred drugo svetovno vojno je Biliński dve leti, od 1938 do 1939, preživel v Rimu, kjer se je izpopolnjeval v italijanščini in študiral na La Sapienzi pri Giuseppeju Lugliju, profesorju klasične arheologije in rimske topografije. V svoji osmrtnici za Jerzyjem Kowalskim leta 1949 Biliński poimenuje »leti v Italiji [...] čas, ko sem se na novo rodil«.³² Med bivanjem v Italiji je veliko časa preživel po knjižnicah,³³ kjer je pregledoval Hermogenove rokopise za svojega poljskega mentorja, ki je pripravljal izdajo teksta, sholij in indeksa. Ko je politična odjuga začasno omajala načrte komunistov, da bi Kumanieckega spravili ob vodilni položaj v skupnosti klasičnih filologov, je bil Biliński, nedvomno utrujen od več kot desetletja gorečnega izgrajevanja socializma in hkrati odločen svoji mladi družinici³⁴ zagotoviti kar najboljše razmere, navdušen nad mislijo, da bi se vrnil v Rim. In res se je vrnil — za več kot četrto stoletja. Ko je bil leta 1984 po sedemindvajsetih letih odpoklican s svoje zadolžitve v Italiji, se je sicer umaknil s položaja profesorja na Poljski akademiji znanosti, vendar je še skoraj dve leti živel v Rimu in se je šele leta 1986 za stalno vrnil na Poljsko. Arhivi Ministrstva za visoko šolstvo hranijo bleščečo družbenopolitično oceno Bilińskiego, napisano za potrebe ministrstva. Nenavadni dokument, ki hvali Bilińskiego kot vzor vseh čednosti, se splača navesti in *extenso*:

31 Glej spletno stran Poljske akademije znanosti, Znanstveni center v Rimu.

32 Biliński, »Jerzy Kowalski«, 11.

33 V Vatikanski knjižnici, pa tudi v knjižnicah v Neaplju, Agrigentu, Palermu in Messini; prim. Biliński, »Jerzy Kowalski«, 22. Komornicka se je v pogovoru 6. aprila 2010 spomnila, kako je Biliński imenoval Kowalskega »priganjač sužnjev«, ker je ta zahteval od svojih študentov ure in ure neplačanega garanja za izdajo Hermogena. O odnosu Kowalskega do Bilińskiego piše tudi Łanowski, »Wspomnienie o Bronisławie Bilińskim«, 306.

34 Njegova edina hči, ki je dobila ime Anita v čast Garibaldijeve ženi, se je rodila v Varšavi 23. marca 1956.

Ministrstwo za visoko školstvo

Varšava, 14. julij 1955

Družbenopolitična primernost profesorja B. Bilińskiego

Državljan profesor B. Biliński je eden najzanesljivejših znanstvenikov. Čeprav ni včlanjen v partijo, v vseh svojih izjavah na univerzi, na fakulteti in na Filozofskem inštitutu odločno in s prepričanjem izraža svoja politična prepričanja in marksistične nazore.

Njegovi pogledi se zrcalijo v njegovem znanstvenem delu, didaktični in pedagoški dejavnosti ter v njegovem administrativnem in organizacijskem udejstvovanju.

V svojem raziskovalnem delu se sistematično poslužuje marksistične metodologije. Njegovo pedagoško in didaktično delo vidno prispeva k oblikovanju akademskega navdušenja in primernemu družbeno-ideološkemu odnosu njegovih študentov.

Njegovo delo v zvezi z načrti znanstvenega raziskovanja, načrti za mlade znanstvenike in študentske akademske skupine se je izkazalo za posebej dragoceno tudi s političnega vidika. Na področju prostovoljnega dela na ravni mesta se živahno udeležuje v Poljsko-sovjetskem društvu (TPPR).

Delo profesorja Bilińskiego cenijo in priznavajo vsi in povsod. Še posebej visoko ga cenita univerzitetni partijski komite in lokalni partijski komite.

[Podpisani:] Ravnatelj

Podpis je nečitljiv.

V arhivih Inštituta za narodni spomin najdemo tudi nesojen poskus nekega drugega klasičnega filologa, tesnega sodelavca in zvestega občudovalca profesorja Kumanieckiego ter uspešnega predavatelja, da bi si zagotovil mesto v tujini. Njegova družbenopolitična ocena ni niti približno podobna zgoraj navedeni in se omejuje samo na gola dejstva njegovega službovanja. Dopolnjuje jo nekaj izrazito nenaklonjenih poročil tajne policije o njegovem pomanjkanju prave predanosti socializmu — in o prav takšnem pomanjkanju predanosti pri njegovi ženi. Zdi se, da so mu pripadnost partiji na neki način šteli v zlo: njegov ideološki profil so označili kot neodločen in »oportunističen«.³⁵ Če parafraziramo besedno zvezo, ki jo je skoval Biliński, je bil »neboljševik s partijsko knjižico«. Prisilna združitev Poljske delavske stranke [*Polaska Partia Robotnicza*] in Poljske socialistične stranke [*Polaska Partia Socjalistyczna*] je leta 1948 porodila precejšnje število takšnih obotavljivih in neprepričanih članov partije, med katere je sodil tudi omenjeni znanstvenik.³⁶

35 Glej arhive IPN, *Teczka wyjazdowa nr. 7172 [Mapa za tujino št. 7172]; Oktawiusz Jurewicz; AIPN, sklicna številka IPN BU 0586/1870/J*, Notatka służbowa z 8 lipca 1966 [Uradna zabeležka z 8. julija 1966], pripravil kapetan St. Rapalo.

36 Glej *curriculum vitae* Oktawiusza Jurewicza, ohranjen v istem dosjeju.

Delovanje Bilińskiego v Italiji so visoko ocenjevali vsi, ki so imeli priložnost obiskati postajo Poljske akademije (*Accademia Polacca*) v Rimu, tako za časa njegovega službovanja kot pozneje. Krzysztof Żaboklicki, eden izmed ravnateljev podružnice po padcu komunizma (1991–2004), je kasneje dejal:

Pod vodstvom profesorja Bilińskiego je podružnica postala dinamičen raziskovalni center, predvsem na področju poljsko-italijanskih stikov, ter ključni faktor v znanstvenem sodelovanju med Poljsko in Italijo. Leta 1967 sta Poljska akademija znanosti (PAN) in Italijanski narodni raziskovalni center (CNR) podpisala sporazum.

Józef Wolski, zgodovinar antike in najdlje živeči član velike skupine, ki so jo Nemci aretirali med operacijo s kodnim imenom *Sonderaktion Krakau*, izvedeno kot ukrep proti akademski skupnosti leta 1939, je Bilińskiego močno hvalil zaradi njegove pomoči v letih 1959–1960 med lastnim obiskom v Rimu, za katerega je prejel individualno štipendijo Fordove ustanove.³⁷ Tudi profesor Chester Natunewicz, glavni urednik revije *Central and East European Classical Scholarship* (elektronske razširitve revije *Classical Bulletin* iz Cincinnatija v Ohio), je takole naklonjeno pisal o letih, ki jih je Biliński preživel na rimski postaji Poljske akademije:

Knjižnica Poljske akademije umetnosti in znanosti v Rimu na Ulici Vicolo Doria, blizu trga Piazza Venezia, že mnoga leta predstavlja prostor, kjer poljski znanstveniki, ne nazadnje znanstveniki klasičnih ved, lahko raziskujejo in se družijo s svojimi mednarodnimi kolegi. Sam se spomnim mnogih prilik, ki sem jih preživel tam na predavanjih in sprejemih v letih, ko je knjižnico vodil pokojni profesor Bronisław Biliński.³⁸

Leta 1977 so na pobudo Bilińskiego in občinskih oblasti Reggio Emilia na zid Palazzo de Commune obesili spominsko ploščo, na katero je bil vklesan naslednji napis:

V bližini tega mesta v škofovski palači je Józef Wybicki julija 1797 napisal Mazurko Dąbrowskega *Jeszcze Polska nie zginęła* [Poljska še ni propadla] — ki so jo prvič zapeli med zidovi Reggio; ta pesem je postala poljska državna himna. Poljska akademija znanosti in občina Reggio Emilia odkrivata to ploščo ob stoosemdeseti obletnici tega dogodka.

Biliński je aktivno sodeloval pri prireditvah poljske skupnosti v Rimu in je postal ustanovni član društva Associazione Italo-Polacca Fryderyk Cho-

37 Józef Wolski, *Kraków przede wszystkim* [Predvsem Krakov] (Krakov: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004), 95–96. Velikodušne pomoči Bilińskiego znanstvenikom na obisku se spominja tudi Łanowski, »Wspomnienie o Bronisławie Bilińskim«, 312–313.

38 Chester F. Natunewicz, »The Classics in Poland«, dostopno na spletu.

pin, ustanovljenega 22. februarja 1980, ob stosedemdeseti obletnici skladateljevega rojstva. Društvo je postalo poljski center za klasično glasbo, odprto tako za Poljake kot za Italijane.³⁹

Pod Bilińskim je rimska postaja Poljske akademije znanosti izvajala različne znanstvene dejavnosti. Skoraj takoj po njegovem prihodu v Rim so začeli izdajati zbirko z naslovom *Conferenze*, v kateri so med letoma 1958 in 1984 objavili devetinosemdeset del⁴⁰ priznanih poljskih in italijanskih znanstvenikov.⁴¹ To plodno in izjemno delo ne odraža le marljivih prizadevanj Bilińskega v Rimu, ampak tudi njegovo diplomatsko pronicljivost, s katero je zbirko odprl vrsti bleščečih umov. Ti so znali ceniti njegovo pomoč pri svojem raziskovalnem delu v Italiji in v času, ko je bilo objavljane na zahodu za Poljake skorajda nedosežni sen. Biliński je sam ali v sodelovanju z drugimi napisal sedemindvajset knjig iz zbirke; pet jih je izšlo že po njegovem povratku na Poljsko. Skupnost avtorjev, ki so objavljali v zbirki, in znanstvenikov, ki jim je Biliński olajšal bivanje v Italiji, mu je doma nudila podporo, ki jo je potreboval med odsotnostjo. Ni treba, da bi kje druge iskali razlog za to, da mu je uspelo obdržati mesto ravnatelja vse do sedemdesetega rojstnega dne, čeprav druga komunistična imenovanja te vrste niso nikoli trajala več kot nekaj let.

Brez dvoma sta tako komunistična vlada kot Biliński dobila, kar sta hotela. Filolog je svoje delo opravil imenitno, celo tako dobro, da ga proti koncu njegove kariere z odlikovanji niso obsuli samo Poljaki, ampak tudi Italijani.⁴² Cena, ki jo je plačal za nedvomne ugodnosti, tako redke pod komunističnim režimom, je bil preobrat v akademskih interesih; od klasične antike se je preusmeril k italijansko-poljskim odnosom.

Ta sprememba raziskovalnega področja pa ni zajela njegovega zanimanja za šport v antiki in za njegovo povezavo s sodobnimi olimpijskimi igrami. Ko se je vrnil na Poljsko, se Biliński sicer ni vrnil k raziskovanju na področju klasične filologije, nadaljeval pa je s preučevanjem vpliva antičnih športnih idealov v sodobnosti.⁴³ Ni vzdrževal stikov z bivšimi vrocavskimi in varša-

39 »Nasz Dziennik« (*Náš dnevnik*), 22. februar 2010: 44, dostopno na spletu.

40 Vsega skupaj je zbirka obsegala sto zvezkov in je nehala izhajati leta 1992. Nova zbirka se je začela 1993 in je leta 2013 vsebovala sedemindvajset zvezkov. Popoln seznam izdaj je na voljo na spletni strani postaje.

41 Seznam poljskih imen je zares impresiven: Mieczysław Brahmer, Aleksander Gieysztor, Stefan Strelcyn, Tadeusz Kotarbiński, Stefan Kieniewicz, Stanisław Lorentz, Bogusław Leśnodoski, Stefan Żółkiewski, Jan Białostocki, Bogdan Suchodolski, Władysław Tatarkiewicz, Jarosław Iwaszkiewicz, Witold Wołodkiewicz, Witold Hensel, Jerzy Starnawski. Popoln seznam je na spletni strani postaje.

42 Na primer z medaljo Nikolaja Kopernika, PAN 1977; Premio Barone Lemmermann, Rim 1982; Premio letterario »Daria Borghese«, Rim 1988; Premio Canaletto, Rim 1994; popoln seznam odlikovanj prinaša *Współcześni uczeni polscy: Słownik biograficzny* [Sodobni poljski znanstveniki: Biografski leksikon], sub voce *B. Biliński*, 1. zv. (Varšava: Ośrodek Przetwarzania informacji, 1998), 121.

43 Glej niz člankov, ki jih je Biliński objavil med letoma 1989 in 1991: »Olimpizm Pierre de Coubertina i Antyk: Analogie, paralele i dysharmonie I« (Olimpizem Pierra de Coubertina in antika: analogije, paralele in disharmonije I), *Kultura Fizyczna* 9–10 (1989): 1–7; »Olimpizm Pierre de Coubertina i Antyk II« (Olimpizem Pierra de Coubertina in antika II), *Kultura Fizyczna* 1–2 (1990): 3–10; »Olimpizm Pierre de Coubertina i Antyki II«, *Kultura Fizyczna* 5–6 (1990): 7–12;

vskimi študenti iz petdesetih let, ni se poskušal ponovno vključiti v srenjo klasičnih filologov in je ostal v stiku z izjemno majhnim številom filologov. Ker je večino komunističnega obdobja preživel na zahodu, ni v ničemer izkusil žalostne resničnosti, v kakršni so ta čas živeli njegovi rojaki, in zdi se, da je ohranil svoja levičarska nagnjenja.

Sedmi *Colloquium Tullianum* se je odvijal 13.–14. maja 1989 v Varšavi, tako rekoč na predvečer volitev v takoimenovani »pogodbeni sejm«, načrtovanih za 4. junij. Šlo je za politično gesto italijanske oblasti, ki je želela spodbuditi prozahodna in prodemokratska čustva ter Poljakom zagotoviti, da želi novo Poljsko sprejeti v Evropo. Giulio Andreotti, eden izmed italijanskih politikov najvišjega ranga in tudi predsednik ustanove Centro Ciceroniano v Rimu,⁴⁴ je ob tej priliki prišel v Varšavo skupaj z italijanskim predsednikom Francescom Cossigo. S poljske strani je konferenco organiziral Jerzy Axer. Z ozirom na njegovo nedvomno izkušnost in poznavanje Italije je v organizacijski komite povabil tudi Bilińskiego. Biliński je sprejel povabilo, na videz z veseljem, skrivaj pa je poslal poročilo Državni varnosti in v njem izrazil svoje pomisleke glede prireditve. Čeprav se ni mogel odkrito zoperstaviti podvigu, ki je užival popolno podporo Poljske akademije znanosti, je hotel, da bi v določenih krogih vedeli za njegovo nasprotovanje, saj je bil prepričan, da bodo na volitvah zmagali komunisti. Uslužbenec Državne varnosti, ki so mu nadrejeni poverili priprave na prireditvi, je o poročilu Bilińskiego obvestil Axerja in izrazil svoje začudenje, da so njegovega avtorja povabili k sodelovanju.⁴⁵ Arhivski dokumenti, ki se tikajo odnosov s tujimi državami v tistem obdobju, še niso dostopni javnosti; ko bodo na voljo, bi bilo zanimivo najti in preučiti poročilo Bilińskiego iz leta 1989 in morda tudi njegova starejša poročila — če jih niso razrezali, tako kot mnoge druge kartoteke te vrste. Kot predstojnik rimske postaje Poljske akademije znanosti je bil Biliński gotovo v rednem stiku s poljsko Državno varnostjo, brez dvoma zato, da bi ji poročal o obnašanju poljskih profesorjev v Italiji.

Po padcu komunizma je Biliński dozdevno živel tiho, samotarsko življenje, redno je delal v univerzitetni knjižnici v Varšavi (BUW) in občasno sodeloval na konferencah, prirejenih skupaj s Poljsko akademijo znanosti, na primer na simpoziju o Horaciju septembra 1992, s katerim so počastili dva tisoč let od pesnikovega rojstva.⁴⁶

»Metamorfozy antycznych wzorców w olimpizmie Pierre de Coubertina V« [Metamorfoze antičnih modelov v olimpiizmu Pierra de Coubertina V], *Kultura Fizyczna* 11–12 (1991): 4–9; »Metamorfozy antycznych wzorców w olimpizmie Pierre de Coubertina: Amatorstwo-nagrody-profesjonalizm VI–1« [Metamorfoze antičnih modelov v olimpiizmu Pierra de Coubertina: Ljubitelstvo, nagrade, profesionalnost VI–1], *Kultura Fizyczna* 11–12 (1992): 2–5.

44 Ob tej priliki so mu podelili častni doktorat Varšavske univerze; glej zapis »Doktorati HC«, objavljen na spletni strani Varšavske univerze.

45 Kot je avtorici povedal Jerzy Axer 23. novembra 2010.

46 *Horacy i polski horacjanizm: Materiały z sesji naukowej zorganizowanej w Warszawie w dniach 26–27 września 1992 roku przez Polskie Towarzystwo Filologiczne i Wydział I Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk w dwutysięczną rocznicę śmierci Horacego*, Acta Societatis Philologae Polonorum 1 (Varšava: Aletheia, 1993).

Leta 1994 mu je Poljski olimpijski komite podelil zlati lovor [*Złoty Wawryzn*] za življenjske dosežke, zlasti za »mojstrsko povezovanje ideje iger v antičnem svetu in sodobnega olimpijskega gibanja«. ⁴⁷ Po njegovi smrti leta 1996 je njegova žena Anna Bilińska njegovo celotno knjižno zbirko, povezano z antiko, podarila knjižnici Oddelka za klasično filologijo Varšavske univerze. ⁴⁸

POST SCRIPTUM: NEKAJ PODATKOV O OZADJU ARHIVOV DRŽAVNE VARNOSTI NA POLJSKEM

Ker sem nekatere izmed zgoraj navedenih dokumentov pridobila iz arhivov Inštituta za narodni spomin, se mi zdi koristno, in kot upam, tudi podučno, če v ta prispevek vključim še časovni pregled nastanka tamkajšnje zbirke. ⁴⁹

- 1945 Ustanovitev Glavne komisije za preučevanje nemških zločinov na Poljskem.
- 1949 Sprememba imena zaradi zdaj sestrskih odnosov z Nemško demokratično republiko — Glavna komisija za preučevanje nacističnih zločinov na Poljskem.
- 1984 Glavna komisija za preučevanje nacističnih zločinov na Poljskem — Inštitut za narodni spomin (IPN).
- 1991 Po padcu komunizma so se pooblastila Inštituta razširila, tako da so vključila zločine nad Poljaki, ki jih je izvršil prosovjetski režim; ponovna sprememba imena, to je zdaj Glavna komisija za preučevanje zločinov nad poljskim narodom — Inštitut za narodni spomin.
- 1998 Inštitut za narodni spomin — Komisija za preganjanje zločinov nad poljskim narodom (*Institut Pamięci Narodowej — Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*) postane raziskovalni inštitut, povezan z državo, s pravico do lustracije in pregona, ustanovljen z odredbo parlamenta leta 1998. V skladu z zakonom Inštitut za narodni spomin zbira, arhivira in ureja dokumente o organih poljske Državne varnosti iz obdobja med 22. julijem 1944 in 31. decembrom 1989. Preiskuje tako nacistične kot komunistične zločine, storjene na Poljskem. Inštitut za narodni spomin dokumentira svoje najdbe in razširja rezultate svojih preiskav v javnosti.

Inštitut za narodni spomin je prevzel arhivske zbirke in kataloge Glavne komisije za preučevanje zločinov nad poljskim narodom, ki jih je zagrešilo Ministrstvo za notranje zadeve Ljudske republike Poljske, pa tudi dokumente vojske državne varnosti, ki jih je pridobil iz vojaških arhivov, ter ustrezne kartoteke iz državnega arhiva s sodišč, uradov tožilstva in zaporov. Njegove zbirke še zdaleč niso popolne, saj je Državna varnost uničila od 50 do 60 od-

⁴⁷ Glej spletno stran Poljskega olimpijskega komiteja.

⁴⁸ Glej spletno stran Inštituta.

⁴⁹ Andrzej Paczkowski in Antoni Dudek, »Poland« (Poljska), v: *A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe, 1944–1989*, ur. Krzysztof Persak in Łukasz Kamiński (Varšava: Inštitut za narodni spomin, 2005).

stotkov obstoječih dokumentov — v Gdanskju jih je bilo uničenih celo do 80 odstotkov. Neznano število tajnih dokumentov so nezakonito prenesli v Rusijo.⁵⁰

Na dokumente Urada državne varnosti (*Urząd Bezpieczeństwa* — UB, kasnejša *Śłużba Bezpieczeństwa* — SB) se ne smemo zanašati brez pridržkov. Vsebujejo elemente, ki jih ni težko spremeniti ali ponarediti, na primer poročila agentov o lastni dejavnosti, poročila tajnih virov, poročila z zaslišanj in srečanj, izjave ljudi, ki jih je zasliševala tajna policija, prošnje za informacije, obrazce za potne liste, življenjepise, pričevanja in ocene posameznikov, različno korespondenco med vladnimi oddelki in policijo ali državno varnostjo.

NEKAJ OBJAV BRONISŁAWA BILIŃSKEGA, KI ZAGOVARJAJO SOCIALISTIČNI PRISTOP H KLASIČNI FILOLOGIJI (1948–1954)

- »Jerzy Kowalski 1893–1948: Życie i prace«, *Eos* 43 (1948–1949): 3–45.
- »Awangardowa rola studiów radzieckich nad starożytnością klasyczną« [Avantgardna vloga sovjetskih antičnih študij], *Meander* 8 (1953): 61–80.
- »O hezjodejski aspekt starożytności: I) Praca w starożytnej Grecji, II) Problem pracy w starożytnym Rzymie« [Za heziodski vidik antike: I) Delo v antični Grčiji, II) Problem dela v antičnem Rimu], *Archeologia* 2–3 (1948–1949).
- »O nową filologię klasyczną i nowe studia nad kulturą antyczną« [Za novo klasično filologijo in novo preučevanje antične kulture], *Życie Nauki* (1952): 63–81.
- »Rôle idéologique de la tragédie romaine sous la République: 1) *L'Alexandre* d'Ennius et les premières révoltes d'esclaves«, *Tragica* 2, 7–54 (Vroclav: Oddelek za klasično filologijo, 1954).
- »Walka postępu i reakcji na scenie Eurypidesa« [Boj med napredkom in reakcionarnim na Evripidovem odru], *Meander* 9 (1954): 389–404.

Prevedla Lara Unuk

⁵⁰ Glej spletno stran Inštituta za narodni spomin.